

ÍNDEX DE L'ESTUDI

- I. Introducció
- II. Metodologia
- III. Àmbits de l'estudi
- IV. Estat de l'ecosistema
- V. Valors etnogràfics
- VI. Problemàtica
- VII. Propostes d'actuacions per al voluntariat
- VIII. Conclusions
- IX. Participants
- X. Bibliografia

Des d' Acció Ecologista Agró sempre hem vist el riu Palància com eixe recorregut que travessa la nostra comarca i que uneix el que les persones ens capfiquem en separar. Les seues riberes uneixen els pobles en els que s'assentarem i anarem creixent. Utilitzarem les seues aigües i les seues terres per a crear les nostres llars, però en la majoria dels casos d'esquenes al riu.

Pensem que ha arribat l'hora de tornar-li allò que ens va entregar. La riquesa de les seua terra, l'esplendor de la vegetació, els sorolls dels animals que l' habiten, i si no fos massa demanar, la frescor de l' aigua que li tornaria la vida.

Amb este projecte esperem que els pobles que l' habiten tornen la mirada cap al riu. En la primera part de Viu el Riu sols pretenem provocar. Despertar la curiositat dels seus habitants, que el vegem con a nexa d'unió no sols entre els seus veïns, si no també com a nexa d'unió amb la mar i amb les dos serres que l'acompanyen. Esperem aconseguir el nostre objectiu i provocar de manera que cadascú assumisca les seues responsabilitats, i així viure el riu.

Este document és fruit del treball de dos dels nostres companys que s'han recorregut pam a pam el nostre riu, un riu sense aigua, però, el nostre riu. Des del delta fina a Algar del Palància han volgut descobrir espais i persones. El resultat és una selecció de fotografies que sorprendrà a molts dels que creuen conèixer el Palància i el present estudi. A l'estudi hem intentat recollir les paraules de tots/es aquells relacionats amb el Palància. No estan tots/es el que són, però ens caldria agrair als que estan la seua participació.

També agraiem al Programa Rios haver-nos donat la possibilitat d' encetar un projecte que hem pogut fer tan nostre i esperem cada vegada, de més persones.

COMISSIÓ D'EDUCACIÓ AMBIENTAL

I. Introducció

– L'aigua és vida

Tots som conscients de la importància de l'aigua en el món en què vivim. La necessitem per a calmar la set, per a llavar, per a cuinar, per a refrigerar, per a produir energia, per a regar els camps, per a atraure el turisme... Si ens falta l'aigua, o la que tenim està contaminada, es fa impossible viure.

A Dubai no hi ha aigua dolça, però el petroli dels Emirats Àrabs ha pagat plantes potabilitzadores que filtren l'aigua salada del mar. Així ha crescut una ciutat que ha fet de l'excés el seu senyal d'identitat. Però el cas de Dubai és una aberració ecològicament insostenible. Seria millor no perdre els recursos hídrics de què disposem per a estalviar-nos futurs patiments. L'aigua és la major riquesa universal. Tenim-ne cura. L'aigua és vida.

– La Directiva Marc de l'Aigua

Les aigües de la Comunitat Europea estan sotmeses a la creixent pressió que suposa el continu creixement de la demanda d'aigua de bona qualitat en quantitats suficients per a tots els usos; el 10 de novembre de 1995, en l'informe sobre "El medi ambient a la Unió Europea - 1995", l'Agència Europea de Medi Ambient va presentar un estudi actualitzat sobre l'estat del medi ambient en què es confirmava la necessitat de prendre mesures per a protegir les aigües comunitàries tant en termes qualitius com quantitius.

Tal com estableix l'article 174 del Tractat de la Unió Europea, la política de la Comunitat en l'àmbit del medi ambient ha de contribuir a aconseguir els següents objectius: la conservació, la protecció i la millora de la qualitat del medi ambient, i la utilització prudent i racional dels recursos naturals; així mateix, ha de basar-se en el principi de cautela i en els principis d'acció preventiva, de correcció dels atemptats al medi ambient preferentment en la font mateixa, i de qui contamina paga.

L'any 2000 el Parlament Europeu va aprovar finalment la **Directiva Marc de l'Aigua** per la qual s'establia un marc comunitari d'actuació en l'àmbit de la política d'aigües. La conclusió més remarcable d'eixe acord comunitari és que "l'aigua no és un bé comercial com els altres, sinó un patrimoni que cal protegir, defendre i tractar com a tal".

Un altre aspecte destacable d'aquesta directiva és que atorga preferència a les entitats de poder executiu més pròximes a les zones problemàtiques: "Les decisions han de prendre's al nivell més pròxim

possible als llocs on l'aigua és usada o es troba degradada; ha de donar-se prioritat a les mesures que són responsabilitat dels estats membres, elaborant programes de mesures que s'ajusten a les condicions regionals i locals". Qui millor que el propi estat decidirà sobre les accions pertinents d'acord amb les peculiaritats de la seua geografia. Qui millor que la gent que viu i treballa en relació amb un determinat sistema hídric per a conèixer els seus problemes i necessitats.

L'objectiu principal de la Directiva és aconseguir el bon estat de les masses d'aigua per a l'any 2015, protegir-les i evitar el seu deteriorament, per mitjà d'alguns objectius intermedis:

- Establir mesures concretes per a la reducció d'abocaments, emissions i pèrdues de substàncies prioritàries; i la interrupció o supressió gradual d'abocaments, emissions i pèrdues de les substàncies perilloses prioritàries (tòxiques, persistents i bio-acumulables).
- Garantir la reducció progressiva de la contaminació de l'aigua subterrània i el seu ús sostenible.
- Contribuir a rebaixar els efectes d'inundacions i sequeres.

Una característica nova de la Directiva Marc de l'Aigua és que afecta totes les aigües, incloent les continentals (superficials i subterrànies),

les de transició i les costaneres, al marge de la seua grandària i característiques.

Com a resultat d'aquest esforç conjunt s'ha elaborat una sèrie de documents guia. S'està realitzant una avaluació integrada en conques hidrogràfiques de diversos llocs de la Unió Europea, denominades conques pilot. A més s'han creat grups de treball entorn de temes rellevants relacionats amb la Directiva, constituïts per membres dels diferents països de la Unió Europea, parts interessades i les ONG.

– La conca pilot del Xúquer

L'any 2002 la conca del riu Xúquer va ser designada com la conca pilot a Espanya per a la implementació de la Directiva Marc de l'Aigua.

El sistema fluvial que gestiona la Confederació Hidrogràfica del Xúquer té una extensió de 42.988,6 icm. Inclou la major part del territori de la Comunitat Valenciana i comprén zones de Conca, Albacete, Terol i una xicoteta part de Tarragona.

Hi ha dos grans ambients o zones atenent els trets fisiogràfics: una zona interior muntanyosa, amb altituds que sobrepassen els 1.500 metres; i una altra de costanera, constituïda per planes litorals o "planes".

El clima predominant en la Demarcació Hidrogràfica del Xúquer és el mediterrani, que està caracteritzat per un intens, i de vegades llarg, període àrid estival. Les pluges solen presentar-se de forma torrencial i violenta, donant lloc a sobtades crescudes que inunden els trams baixos dels llits. La precipitació mitjana anual és de 500 mm, encara que varia des dels 320 mm dels anys més secs, als quasi 800 mm dels més humits.

La pressió antròpica exercida sobre aquesta conca és altíssima, atenent els 4.460.000 habitants censats en el seu territori el 2002, i la intensa activitat industrial, turística i agrària que s'hi desenvolupa. Les xifres són prou eloqüents. Només el 2002 es van produir més de 21 milions de pernотacions en establiments hotelers en l'àmbit de la Demarcació Hidrogràfica del Xúquer. El sòl d'ús agrari ocupa una superfície d'1.800.000 ha, de les quals unes 350.000 ha. Estan destinades al cultiu de regadiu.

Els sistemes fluvials que integren aquesta conca pilot pateixen un deteriorament remarcable per diverses causes. La intervenció d'administracions i ciutadans és urgent si volem recuperar-los i preservar-los.

– Programa de Voluntariat en Regeneració de Rius

Seguint la pauta de la Directiva Marc de l'Aigua, el Ministeri de Medi Ambient va elaborar la seua **Estratègia Nacional de Restauració de**

Rius, que anunciava la creació d'un **Programa de Voluntariat**. La intenció era clara: acostar al màxim els sistemes fluvials a la població. Que se sentiren responsables de la seua gestió i que tingueren les ferramentes per a millorar el seu estat.

– **El voluntariat en Acció Ecologista-Agró**

Acció Ecologista-Agró és una associació ecologista nascuda el 1983. La nostra principal comesa és la defensa del territori i la conservació de la naturalesa dins de les nostres possibilitats. Per a això, seguim diversos camins: elaborem estudis científics i al·legacions judicials, i ens impliquem en la custòdia del territori, l'educació i la participació ciutadana.

L'experiència de la nostra associació ens ha permés realitzar nombroses campanyes en què el voluntariat és una part essencial. Hem actuat tant en zones humides com en boscos i en l'entramat urbà, pensant sempre a implicar la població en el coneixement i l'atenció del seu entorn.

La convocatòria d'ajudes del Ministeri del Medi Ambient per als projectes de Voluntariat en la Restauració de Rius ens ha oferit una

oportunitat fantàstica per a bolcar-nos en un espai pròxim, però lamentablement oblidat: el riu Palància.

– VIU EL RIU: La proposta per al riu Palància

VIU EL RIU naix de la voluntat d'Acció Ecologista-Agró de plasmar en les nostres actuacions locals les directrius de les iniciatives globals. Així, es recolza directament en els canvis derivats de l'aprovació de la Directiva Marc de l'Aigua que fonamenten l'Estratègia Nacional de Restauració de Rius i el Programa de Voluntariat en Rius, a què nosaltres ens adherim. Però vol anar més enllà del llit dels rius i inclou també la recuperació dels ecosistemes de ribera degradats.

L'àmbit d'actuació del projecte és la comarca del Camp de Morvedre, centrat en els municipis que travessa el Palància: des d'Algar de Palància fins a la desembocadura entre Sagunt i Canet d'en Berenguer.

– La peculiaritat del sistema Palància

El riu Palància forma part de la conca hidrogràfica del Xúquer i està subjecte a les mateixes peculiaritats climàtiques. Es tracta d'un sistema fluvial del tipus mediterrani, afectat per llargues sequeres i sobtades pluges torrencials que provoquen crescudes periòdiques. El

Palància ofereix l'aspecte d'una rambla seca en el seu curs baix, però aquesta situació no es deu únicament a l'escassa aportació pluvial.

En la seua part alta, el Palància és un corrent d'aigües netes i abundants, d'un gran valor paisatgístic i mediambiental. Abans d'arribar al tram mitjà, l'embassament del Bassal arreplega l'aigua per a alimentar el sistema de regadiu vertebrat al voltant de la séquia Major de Sagunt. A partir de Sot de Ferrer, la porositat del terreny és tan acusada que l'escàs cabal sense canalitzar es filtra per complet en el subsòl. D'aquesta manera, el riu Palància es transforma en un corrent subterrani que alimenta els aqüífers del Camp de Morvedre; mentre que l'aigua superficial només discorre per l'entramat de la séquia Major de Sagunt. En resum: es tracta d'un riu sense aigua i una aigua sense riu.

– Una esperança de vida

En l'últim lustre hem sigut testimonis d'un fenomen que ha anat creixent i alimenta de pensaments positius l'esdevenidor del Palància. El temps de les transformacions agràries salvatges ha acabat. Ja no resulta rendible plantar cítrics, ja que les ajudes europees han desaparegut, i el preu de la fruita s'ha desplomat. L'actual crisi econòmica ha agreujat el panorama. Es van abandonant els camps, i el sistema tradicional de regadiu s'està convertint en un anacronisme amb la generalització del reg per goteig. A més, tots els municipis posseeixen enormes basses que omplin quan la toca el torn. Resultat: sobra aigua.

Cada vegada és més freqüent que els encarregats de la séquia Major tornen part de l'aigua al riu. Es pot observar en diferents punts entre Algar i Canet. Aquesta aportació ha permès el creixement de la vegetació, que ofereix un preciós mantell verd en què es poden veure insectes, amfibis, aus aquàtiques... fins i tot anguiles!

Si aquesta aportació ocasional fóra contínua podria consolidar-se un biòtop humit que créiem perdut. No podem deixar d'aspirar a aconseguir-ho. Per a això coordinarem iniciatives per a acostar a la població al riu i el riu a la població. L'objectiu principal de **VIU EL RIU** és promoure entre la ciutadania la participació activa en la recuperació del Palància.

– **El diagnòstic socioambiental**

Per a planificar les accions de voluntariat és imprescindible conèixer a fons les peculiaritats i problemàtiques del sistema Palància sobre el terreny. Encara que s'han tingut en compte diversos informes científics, tècnics i històrics sobre el nostre riu i les seues aigües, el que possibilita un diagnòstic ajustat a la realitat més actual és el treball de camp.

El present informe és el resultat de tres mesos d'investigació documental; d'entrevistes a representants d'ajuntaments i entitats que guarden alguna relació amb el Palància i les seues aigües; i de la

inspecció a peu del llit del riu des de Sot de Ferrer fins a la seua desembocadura.

Ángel Bereje

II. Metodologia

A continuació s'inclou un compendi de totes les activitats relacionades amb la redacció d'aquest document:

- Documentació sobre el sistema Palància i totes les possibles entitats i associacions vinculades a ell.

- Recopilació de plans i informes tècnics sobre el riu i les seues aigües.
- Elaboració d'un dossier de presentació del projecte **VIU EL RIU**.
- Entrevistes amb tècnics i responsables de les entitats i associacions.
- Exploració detallada del llit del Palància al seu pas per la comarca del Camp de Morvedre (des de la presa d'Algar de Palància fins a la desembocadura entre Sagunt i Canet d'en Berenguer).
- Presa de fotografies de les diverses agressions al riu i dels seus punts més destacables, així com del sistema de conducció de l'aigua i el patrimoni hidràulic associat a aquest (séquia Major de Sagunt).
- Creació d'un lloc web on pot veure's la col·lecció d'imatges sobre el riu i les seues aigües enllaçades en un mapa virtual amb el punt on es van prendre. Visite la web <http://picasaweb.google.es/agro.campdemorvedre>
- Avaluació de l'estat ambiental actual basant-se en tota la informació demanada.

- Repàs de l'estat del patrimoni hidràulic més destacable.
- Elaboració d'un pla d'actuació de voluntariat en el riu.
- Elaboració d'una exposició sobre el projecte que passe per tots els municipis vinculats a l'estudi.

III. Àmbits de l'estudi

L'aproximació a la situació actual del riu Palància s'ha fet des de diversos àmbits. D'aquesta manera, el sistema fluvial presenta realitats diferents atenent la dimensió implicada: bé la geogràfica,

l'administrativa, l'hídrica, la biològica o la patrimonial. Conéixer el Palància implica submergir-se en tots aquests aspectes i combinar-los per a obtindre la radiografia més completa de la seua complexitat.

– Situació geogràfica

El riu Palància naix al terme municipal d'El Toro a la província de Castelló. El brollador que li dóna vida sorgeix a 1618 metres d'altura sobre el nivell del mar, en uns dels contraforts de la serra de Javalambre. Els primers quilòmetres són molt agrestos. Tant el riu com els seus primers afluent van encaixonats en estretes goles i abunden els salts d'aigua.

Després de passar la població de Begís, el llit travessa un terreny cada vegada més permeable. L'aigua en superfície es va filtrant gradualment fins que, després de superar Sot de Ferrer, desapareix per complet per a acumular-se en els aqüífers subterranis.

En temps remots l'aigua va haver de córrer amb força i en quantitat considerable, ja que la part baixa del riu (a partir del municipi d'Algar de Palància) presenta un llit ample, replet de cudols i que descriu escasses revoltes a la plana del Camp de Morvedre. El baix índex de sinuositat (1,3) és a causa del fort desnivell que salva el llit: un 8% en la capçalera i fins a 5,7% en la plana inferior. Les aportacions sedimentàries del passat van permetre la formació d'un delta, amb marcada forma triangular, que assenyala la desembocadura entre

Canet d'en Berenguer i la platja del Port de Sagunt. El Palància recorre així un total de 85 quilòmetres i la superfície de la seua conca comprén 1159 icm.

– Jurisdiccions i competències

Aquest treball se centra en el llit baix del Palància, que coincideix amb la jurisdicció administrativa de la comarca del Camp de Morvedre. Deu són els termes municipals del Camp de Morvedre que inclouen algun tram del riu: Algar de Palància, Alfara d'Algímia, Algímia de la Baronia, Torres Torres, Estivella, Albalat dels Tarongers, Gilet, Petrés, Sagunt i Canet d'en Berenguer. Totes aquestes poblacions es van erigir en les proximitats del llit, excepte Algímia d'Alfara i Torres Torres, encara que les aigües de la séquia Major de Sagunt sí que discorren al costat del seu nucli urbà.

La competència de cada ajuntament acaba en la línia assenyalada per mollons, que indica el començament del Domini Públic Hidràulic, com a llit d'un corrent discontinu. Constitueixen el Domini Públic Hidràulic tot tipus de rius, llacs i llacunes naturals, aigües superficials i subterrànies, i també les aigües obtingudes per dessalatge del mar. Tant el llit del Palància, com el dels afluents i barrancs que hi convergeixen, estan subjectes a la gestió administrativa de la Confederació Hidrogràfica del Xúquer (CHX). Aquest organisme oficial, que depén al seu torn del Ministeri de Medi Ambient, s'encarrega

d'autoritzar i supervisar qualsevol intervenció que es vulga realitzar dins de la seua àrea d'influència. Com totes les administracions hidràuliques, el seu objectiu és assegurar la disponibilitat pública de l'aigua en la quantitat i qualitat necessària; previndre qualsevol deteriorament de l'ecosistema aquàtic i dels sistemes terrestres que els sustenten; i millorar l'estat dels ecosistemes aquàtics deteriorats.

La Confederació Hidrogràfica del Xúquer s'encarrega tant de gestionar les preses del Palància com d'intervindre en el seu llit baix per a renaturalitzar-lo. Un servei de guarderia s'encarrega de vigilar i denunciar qualsevol actuació il·legal en el Domini Públic Hidràulic. Açò ocasiona no poques friccions amb les administracions municipals, sovint per causa d'abocaments incontrolats o neteges sense autoritzar. Els ajuntaments no poden actuar en el llit sense el permís corresponent de la CHX, però carreguen amb les despeses que generen multes i actuacions.

L'aigua del Palància està subjecta a una concessió administrativa per a ús privatiu a partir de l'embassament del Bassal. La CHX regula el desembassament diari del cabal que necessiten els regants de la séquia Major de Sagunt, en coordinació amb el Sindicat de Regs de Sogorb. Ja que abans tota l'aigua desembassada circula lliurement pel llit entre Navaixes i Sot de Ferrer. Els agricultors d'aquestes poblacions, així com els de Sogorb, prenen l'aigua que desitgen sense impediments. Només a partir de Sot de Ferrer el corrent és conduït i canalitzat per la séquia Major de Sagunt. Els membres d'aquesta

societat de regants, complint els seus estatuts interns, s'encarreguen de distribuir l'aigua a través de la xarxa de séquies i del manteniment de les seues infraestructures.

– El llit i les seues aigües

La permeabilitat del llit ha marcat decisivament el destí i l'aspecte del riu Palància, canalitzat per diverses obres d'enginyeria hidràulica l'objectiu últim de les quals és l'aprofitament agrícola. Tant és així, que per a parlar del Palància hem d'incloure la dicotomia que exemplifiquen el seu llit i les seues aigües a partir de Sot de Ferrer. Per una banda tenim un llit sec que s'estén com una autopista de pedres que mor a la Mediterrània; i per una altra banda van les seues aigües, conduïdes en superfície pels murs de la séquia Major de Sagunt, i també formant un vertader riu subterrani que arriba a aflorar a la font de Quart al cor de la vall de Segó, a la font Redona i a les surgències dels Estanys.

El sistema del Palància disposa d'uns recursos hídrics d'uns 133,84 hm³ anuals, però només la demanda del sector agrícola ascendeix a 85,35 hm³ per any. Aquesta tremenda necessitat dels regants, unit als amplis períodes secs del clima mediterrani i l'escassetat d'aigua en superfície per infiltració, han conformat un dèficit històric d'aigua a la comarca del Camp de Morvedre. L'aprofitament de l'aigua ha marcat el desenvolupament de la zona des dels temps de l'ocupació

musulmana. Els pobladors àrabs van dissenyar i van construir nombroses obres d'enginyeria hidràulica com la xarxa de séquies, aqüeductes, cisternes, assuts i banys públics. Totes aquestes infraestructures van ser aprofitades amb la recolonització cristiana a principis del segle XVII, però el seu ús estava subjecte a un sistema feudal que causava constants litigis entre propietaris. Els sistars, construccions voltades sobre les comportes de partició més importants, demostren el clima de desconfiança imperant.

La séquia Major de Sagunt es va crear durant el segle XIII, i encara avui és el servidor principal d'aigua al Camp de Morvedre. Per a eradicar la conflictivitat originada per l'aigua, que s'efectuava sense un control eficient, es va instaurar el reg per torns el 1850. Aquest sistema, encara vigent, assignava una sèrie d'hores concretes a cada població per a regar. La distribució actual és la següent:

- **Algar de Palància** = 3 hores i 17 minuts
- **Alfara d'Algímia** = 7 hores i 53 minuts
- **Algímia de la Baronia** = 17 hores i 20 minuts
- **Torres Torres** = 21 hores i 6 minuts
- **Estivella** = 21 hores i 9 minuts
- **Albalat dels Tarongers** = 23 hores i 6 minuts
- **Gilet** = 12 hores i 35 minuts
- **Petrés** = 13 hores i 36 minuts
- **Sagunt** = 216 hores
- **Canet d'en Berenguer** = 24 hores

El sistema de torns va contribuir significativament al creixement de les terres dedicades al regadiu al voltant de la séquia Major de Sagunt. Aigües amunt de Sagunt es treballaven tradicionalment cultius de secà, com ara oliveres, garroferes, vinyes i blat, que han anat desapareixent gradualment fins a conformar l'uniforme paisatge de cítrics que avui ens és tan familiar.

Com que els tarongers tenen unes exigències de reg molt superiors als fruiters i cereals de secà, els agricultors del Camp de Morvedre van exigir la creació d'una presa que garantira un subministrament regular i minimitzara les pèrdues per infiltració en el llit mitjà. Durant els anys cinquanta del segle XX es va construir l'embassament del Bassal al municipi de Navaixes. El pantà té una capacitat màxima de 6,60 hm³ i rep una aportació mitjana anual de 82 hm³. Durant l'any 2008 el Bassal va embassar un total de 32,829 hm³.

És important consignar que les aigües del Bassal tenen un ús exclusivament agrícola. No estan destinades al consum urbà. Les poblacions del Camp de Morvedre aconseguixen l'aigua potable dels aqüífers subterranis. Fins i tot s'han arribat a realitzar transvasaments des del Xúquer, a través del Canal Xúquer-Túria i una canalització paral·lela a l'autopista fins a la potabilitzadora de Sagunt, tenint reserves al Bassal, quan els nivells freàtics eren insuficients. De fet, aquesta sobreexplotació dels aqüífers a la conca baixa ha motivat la construcció més interessant i polèmica que regula el riu: la presa d'Algar.

La impressionant edificació que exhibeix la presa es localitza en la confluència de la rambla d'Assuévar amb el Palància. Justament en eixe punt es troba un albelló natural de l'aigua, afavorit per la gran permeabilitat del terreny. L'elecció del lloc evidencia l'objectiu original de la presa: retindre l'aigua sobre eixe albelló perquè s'infiltra i repose el nivell freàtic dels aquífers de la conca baixa, per prevenir el perill de salinització. La seua altra funció complementària és suavitzar l'efecte de possibles avingudes per mitjà de la seua laminació.

A l'octubre de 2000, quan encara no s'havien col·locat les comportes, es va produir una forta crescuda que va posar a prova la solidesa de la instal·lació. El nivell de l'aigua pujava sense remei a causa de les intenses pluges, fins que va superar els sobreeixidors de la presa i va anar negant tots els seus corredors interiors. La Confederació Hidrogràfica del Xúquer va donar la veu d'alarma i Protecció Civil va procedir a evacuar les poblacions riberenques situades aigües avall a partir d'Algar de Palància. Afortunadament, el formigó va resistir l'espenta de la riuada i no va caldre lamentar cap víctima.

La presa d'Algar està dissenyada per a compendre fins a 6,29 hm³, i cobrir 69,4 ha. Està previst que proporcione un cabal de reg d'entre 2 i 4 m³ per segon. D'altra banda, s'estima que arribarà a salvaguardar 4 m³ per segon de cabal ecològic per a reposar els aquífers. Però encara no està en funcionament. Les comportes continuen pujades mentre es resol el problema que ha motivat el retard: la séquia Major de Sagunt.

La llarga serpentina de la séquia Major de Sagunt discorre pel llit que quedaria sepultat per les aigües en omplir-se la presa, i després continua el seu camí a l'altra banda. Les característiques del terreny que sosté la séquia, una vegada inundat, fan suposar un més que probable corriment que la destruiria. Per a evitar-ho, encara han d'escometre's unes obres de reforçament de la vella canalització. No es van dur a terme en el seu moment per un problema pressupostari, segons afirma la CHX, però és imminent l'actuació definitiva que desbloquejarà la situació de la presa d'Algar.

Després de deixar arrere la presa d'Algar, el riu Palància no és més que un llit sec de cudols amb una amplària que oscil·la entre els 50 i els 300 metres. Encara que el llit ofereix algunes sorpreses en els últims temps, gràcies als excedents de reg que la séquia Major de Sagunt aboca en diversos punts del riu.

– Medi ambient

La presència o absència d'aigua en superfície condiciona radicalment l'estat de l'ecosistema riberenc. En el llit alt, on l'aigua abunda i és de gran qualitat, es troba un espai natural de gran valor ecològic que discorre entre matoll mediterrani, pins blancs (*Pinus halepensis*), salzes (*Salix sp.*) i xops (*Populus sp.*). La Confederació Hidrogràfica del Xúquer va catalogar la capçalera del Palància com un ecosistema que mereixia algun tipus de protecció.

Una vegada sobrepassada la presa d'Algar, l'aigua desapareix fins a la mateixa desembocadura. La gran profusió de transformacions agrícoles, sobretot per al cultiu de cítrics, ha provocat la quasi total desaparició dels boscos de ribera. De la mateixa manera, ha impedit la connectivitat amb les masses vegetals de les veïnes serres d'Espadà i de la Calderona, situades als marges nord i sud del Palància. La vegetació riberenca es compon de grans canyars (*Arundo donax*), baladrars (*Rubus ulmifolii-Nerium oleandri*) i comunitats de tamarisc (*Tamaricetum gallicae*). A la vora es troben exemplars aïllats d'om negre (*Ulmus minor*) i xops (*Populus sp.*) i xicotets boscos de lledoner (*Celtis australis*). Dins del llit hi ha trams amb pins blancs (*Pinus halepensis*), però abunden les espècies vegetals al·lòctones al llit i els marges.

Les zones inundades periòdicament pels excedents de reg compten amb la presència de plantes pioneres com el jonc comú (*Scyrrpus holoschoenus*), l'olivarda (*Inula viscosa*), el fenàs de marge (*Brachypodium phoenicoides*), el cebollí (*Asphodelus fistulosus*), el baladre (*Nerium oleander*) i els tamarius (*Tamarix gallica* i *Tamarix nigra*).

Diverses espècies d'aus s'alimenten entre les mates i tolles: l'esplugabous (*Bubulcus ibis*), l'agró blau (*Ardea cinerea*), la judia (*Vanellus vanellus*), la cueta blanca comuna (*Cueta alba*), la cueta torrentera (*Cueta cinerea*) i altres espècies de passeriformes no associades exclusivament a ambients aquàtics. Fins i tot s'ha arribat a comprovar la cria de polla d'aigua (*Gallinula chloropus*) en punts concrets.

- Valors etnogràfics

En els segles passats, la població de la plana de Morvedre i els municipis de la Baronia mantenien un estret vincle amb el Palància i les seues aigües. L'abundant patrimoni hidràulic que encara es conserva és una mostra fefaent d'uns temps en què s'aprofitava al màxim les possibilitats de l'aigua. I és que no sols s'utilitzava per a beure, regar les collites i llavar la roba. El corrent generava energia per a moure molins que premsaven olives i molien cereals.

Els màxims artífexs d'eixa enginyeria hidràulica van ser els pobladors àrabs que van habitar aquestes terres durant l'Edat Mitjana. Ells van construir assuts per a acumular el corrent del riu on els convenia i així dirigir-la a la xarxa de séquies vertebrada entorn de la séquia Major de Sagunt. Per a la cultura islàmica, desenvolupada en paratges desèrtics, l'aigua és un element que simbolitza la puresa i no ha de ser malgastada, per això els seus pobles i ciutats comptaven amb un excel·lent sistema de cisternes, aljubs, aqüeductes i canalitzacions per a recollir-la i distribuir-la.

La màxima expressió d'aquesta devoció a l'aigua es dóna en els banys públics, unes edificacions que alberguen tres espais diferenciats per la temperatura ambiental: una sala freda, una temperada i una calenta. En ells, els usuaris purificaven cos i esperit mentre disfrutaven de les

seues possibilitats socials. Ara podem visitar els magnífics banys àrabs de Torres Torres, recentment restaurats.

Avui en dia, eixa ancestral cultura de l'aigua se circumscriu a les rebregades instal·lacions vinculades a la séquia Major de Sagunt. Els assuts exhibeixen la seua ruïna com a murs obsolets que només accidentalment estanquen el corrent. Els molins s'han anat abandonant o han sigut venuts i derruïts. Només alguns propietaris els han restaurat per a habitar-hi, com succeeix al molí de Gausa a Sagunt.

– Participació social actual

La relació de la societat del Camp de Morvedre amb el riu i les seues aigües va canviar radicalment amb la inauguració del pantà del Bassal el 1959. A partir d'eixe moment, l'escàs cabal que aconseguia mantindre's en superfície va desaparèixer per complet. Els que conserven memòria dels anys anteriors relaten els seus banys en el riu i les seues jornades de pesca, i recorden com algunes dones l'utilitzaven com a llavador alternatiu. El Palància era un espai viu que invitava al joc, l'esplai o la contemplació.

El llit baix del riu és avui poc més que un terreny erm de més de 25 km de llarg. Les generacions post-Bassal no mantenen cap vincle amb el Palància, tret dels caçadors que s'aventuren a perseguir algun conill, o els qui han aconseguit aplanar prou el terreny per a jugar al futbol.

Les activitats humanes relacionades amb el baix Palància són, generalment, perniciosos per al medi ambient, agressives amb l'entorn o directament il·legals. Es poden trobar abocadors incontrolats en nombrosos punts, així com fogueres on cremen tot tipus de materials a més de vegetals. El llit és una mina a cel obert per a l'obtenció d'àrids amb destinació a la construcció. Proliferen les casetes que, com al delta, van creixent al voltant d'un hort per a convertir-se en autèntiques segones residències sense regular. Afortunadament, açò està començant a canviar.

IV. Estat de l'ecosistema

La Confederació Hidrogràfica del Xúquer va encarregar al Jardí Botànic de la Universitat de València l'elaboració d'un estudi sobre l'estat ecològic dels seus rius. Al gener de 2005 es va publicar la memòria final seguint els paràmetres de qualitat de l'índex QBR. A continuació es pot llegir l'extracte de les conclusions de l'informe que afecten els trams del Palància al Camp de Morvedre.

*(14) Tram comprés entre l'embassament d'Algar de Palància (en construcció) i les proximitats d'Alfara d'Algímia. El riu discorre per una vall relativament oberta, que fa anys estava caracteritzada per extenses graveres, el llit del qual ha sigut modificat recentment i pràcticament canalitzat, per la qual cosa l'absència de cobertura vegetal és pràcticament constant. Només apareixen alguns canyars (*Arundini-Convolvuletum sepium*) i peus aïllats d'*Ulmus minor*. Cal destacar la pràctica absència de làmina d'aigua.*

*(15) El tram comença en les proximitats d'Alfara d'Algímia i acaba a la zona coneguda com a Càrcer. Es produeix una lleugera recuperació de la qualitat per la millora en l'estructura i grau de la coberta vegetal. No obstant això, les terrasses de cultiu presents en ambdós marges, dedicades a fruiters de regadiu (taronja) i garroferes, són ara les responsables de l'absència de connectivitat i l'alteració del canal del riu. La cobertura vegetal està representada bàsicament per canyars (*Arundini-Convolvuletum sepium*), baladrars (*Rubus ulmifolii-Nerietum oleandri*) i comunitats de tamarius (*Tamaricetum gallicae*).*

*(16) Tram comprés entre el paratge conegut amb el nom de Càrcer i poc després de la localitat d'Estivella. Es tracta d'una àmplia gravera amb aspecte de rambla, en la qual l'absència d'aigua és pràcticament constant. Els marges adjacents estan dedicats al cultiu de tarongers, les terrasses dels quals han modificat el canal i expliquen l'absència de connectivitat amb els ecosistemes naturals. L'escassa vegetació riberenca està caracteritzada per canyars (*Arundini-Convolvuletum sepium*), baladrars (*Ruboulmifolii-Nerietum oleandri*) i comunitats de tamarius (*Tamaricetum gallicae*).*

*(17) El tram comença poc després de la localitat d'Estivella i acaba a la desembocadura del Palància al mar. El riu discorre ací per un ampli llit de graves, en un paratge profundament transformat, amb total absència de làmina d'aigua, i de vegades (com al seu pas per la localitat de Sagunt) parcialment canalitzat. La vegetació de ribera està representada només per formacions aïllades de tamarius (*Tamaricetum gallicae*) i baladres (*Rubo ulmifolii-Nerietum oleandri*).*

En resum, l'informe qualificava la qualitat ecològica del tram 15 com roïna i de pèssima per als altres trams. Han passat cinc anys i volíem afegir a l'anàlisi científic una visió socioambiental que tinguera en compte la multiplicitat de factors que afecten aquest sistema.

Per a començar, hem dividit el llit baix en vuit trams, atenent a característiques diferenciadores identificables a simple vista per qualsevol ciutadà. A partir d'aquesta segmentació, oferim un diagnòstic que arreplega les agressions i els valors a protegir localitzats en cada tram.

– Estat del tram I

Aquest tram es localitza entre la presa d'Algar i la població d'Alfara d'Algímia. La séquia Major de Sagunt discorre al costat del marge dret del riu, rodejada d'hortes, mentre que al marge oposat s'alcen els contraforts de la serra d'Espadà, entapissades de matoll mediterrani i pins blancs (*Pinus halepensis*). El llit és ample, aclarit i rectilini fins a la població d'Alfara d'Algímia. Un pont el travessa a Algar de Palància.

– Estat del tram II

A partir d'Alfara el llit es va poblant progressivament de tamaris (*Tamarix sp.*), baladres (*Nerium oleander*) i canyars (*Arundo donax*). El marge esquerre és ací baix i presenta contínues transformacions agrícoles de cítrics. El marge dret està flanquejat per un talús d'uns 12 metres d'altura. En el talús es troba un xicotet bosc de ribera compost per lledoners (*Celtis australis*) i magraners (*Púnica granatum*). En eixe punt hi ha un abocador incontrolat on deixen caure electrodomèstics, mobles, runes, branques de palmera i fem en general. En la part baixa s'acumula l'aigua ben sovint i és fàcil observar polles d'aigua (*Gallinula chloropus*) i agrons blaus (*Ardea cinerea*). Els agricultors d'Alfara temen que l'erosió del talús pel corrent arribe a les hortes superiors i demanen una protecció o canalització per a impedir-ho. El tram finalitza en el límit del terme municipal d'Algímia de la Baronia, on l'antiga carretera de les Valls travessa el llit.

– Estat del tram III

*El tram finalitza en l'aqüeducte dels Arcs, al terme municipal d'Estivella, on la séquia Major de Sagunt es trasllada al marge esquerre. El llit està rodejat en ambdós marges per cultius de tarongers. El llit presenta nombroses irregularitats que denoten extraccions d'àrids. Els esbarzers (*Rubus ulmifolius*) i les canyes (*Arundo donax*) acampen a gust i exerceixen de vegetació de ribera. No hi ha abocaments gràcies a la inaccessibilitat del tram, ja que cap camí discorre en paral·lel al riu. En aquest espai oblidat es troben les restes de l'antic pont medieval d'Estivella.*

– Estat del tram IV

A partir de l'aqüeducte de la séquia Major de Sagunt es pot circular per camins a ambdós marges del riu, la qual cosa afavoreix la proliferació d'abocaments sòlids. El terreny del llit presenta considerables desnivells com en el tram anterior, però prolifera el matoll mediterrani, els esbarzers (*Rubus ulmifolius*) i el pi blanc (*Pinus halepensis*). En aquesta zona apareix una elevació del terreny sospitosament plana i neta de roques i mala herba. Hi ha la possibilitat que s'haja habilitat per a disposar xarxes de sòl, o enfilats, per a atrapar aus. En tot cas, es poden veure conills i trobar cartutxos de caça usats.

A l'altura d'Estivella va desapareixent la vegetació del llit. El llit s'estreny i descriu una tancada volta de 90°, just on el barranc de Beselga s'uneix al riu, per a trobar-se amb les restes de l'assut de Gausa. En la contornada de l'assut creix un bosquet de casuarines australianes (*Casuarina sp.*). S'hi poden trobar una bona diversitat de plantes al·lòctones en aquest tram com l'atzavara (*Agave americana*), el tabac morú (*Nicotiana glauca*), el ricí (*Ricinus communis*), la mimosa taronja (*Acacia karoo*), la coneguda figuera de pala (*Opuntia màxima*) i altres cactàcies del gènere *Opuntia*.

A l'altura d'Albalat dels Tarongers un pont de 150 metres salva el Palància, que continua eixamplant-se progressivament. En aquesta població s'ha optat per cobrir la séquia Major de Sagunt amb un pàrquing i una vorera. Un poc més allà es troba un sobreixidor d'aquest canal, que aboca ben sovint un vistós doll cap al riu.

A partir del pont d'Albalat proliferen els tamarius (*Tamarix sp.*) i els baladres (*Nerium oleander*). Fins i tot ha arribat a desenvolupar-s'hi un bosquet de pins blancs (*Pinus halapensis*) de grandària considerable.

Al marge dret, i encaixonat per la carretera N-234, es pot veure una explotació ramadera que manté vaques i cavalls en un estat d'higiene deplorable. Els excrements i pixums s'acumulen per totes les bandes, i ocupen el mateix camí que discorre paral·lel al riu i es filtren sense cap control als aqüífers. Els animals, tancats entre esquelets de somiers oxidats, ofereixen un aspecte brut i malaltís.

– Estat del tram V

Aquest tram comença al camí que travessa el riu per a unir les poblacions de Gilet i Petrés, i acaba al pont de l'autopista E-15 a Sagunt.

El marge dret, corresponent a Gilet, discorre custodiat per un talús d'uns 15 metres d'altura i que culmina en un corredor arbori compost per lledoners (*Celtis australis*) i xops (*Populus sp.*). Aquest xicotet bosc de ribera separa el riu dels camps de tarongers limítrofs.

El talús descendeix per a deixar pas al barranc de Maladitxa. Un dels canals subsidiaris de la séquia Major de Sagunt, la séquia de Gausa, travessa la Maladitxa i sol descarregar ací l'aigua de reg sobrant. Com que el doll es precipita des d'uns cinc metres d'altura, ofereix un bell espectacle. En aquest barranc es va arribar a veure una anguila remuntant el corrent.

Després del barranc de Maladitxa, el marge dret torna a elevar-se de manera abrupta sobre el llit, que marxa encaixonat quasi un quilòmetre. A la part alta només s'observa matoll mediterrani. Després el travessa el pont que uneix Sagunt amb Petrés i un poc més enllà el pont de l'autopista E-15.

El marge esquerre del tram, pertanyent a Petrés, comença entre runes, fens i les porteries abandonades d'un camp de futbol. El

terreny també s'eleva una vintena de metres, però aquest talús presenta una vegetació bigarrada on se succeeixen lledoners (*Celtis australis*), xops (*Populus sp.*), piteres (*Agave americana*), magraners (*Púnica granatum*), figueres de pala (*Opuntia Maxima*), esbarzers (*Rubus ulmifolius*), figueres (*Ficus carica*), margallons (*Chamaerops humilis*) i esparregueres (*Asparagus horridus*). Més enllà s'estenen els coneguts cultius de cítrics.

Les ocasions en què l'aigua del barranc de Maladitxa circula entre els farallons, ofereix al passejant un conjunt paisatgístic estimable, que culmina en un extrem pel castell de Sagunt i en l'altre per la silueta del Garbí i altres elevacions de la serra de la Calderona.

Al costat del pont de la carretera veïnal per a accedir a Sagunt es troba un terreny tanca, propietat de l'Ajuntament de Petrés, que serveix per a cremar restes vegetals de manera controlada. Encara que també s'ha pogut comprovar que cremen materials d'origen dubtós que deixen un rastre de llandes incinerades. Als peus d'aquest lloc, una parella de polles d'aigua (*Gallinula chloropus*) ha aconseguit criar amb èxit l'any 2009.

– Estat del tram VI

Aquest tram marxa condicionat per l'entramat urbà de Sagunt. Comença davall el pont de l'autopista E-15, que és un autèntic femer on s'acumula tot tipus de rebutjos en ambdós marges.

Després de les restes d'un assut, el riu marxa canalitzat fins al pont de la carretera N-340. A la vora dreta s'estén el gros de la ciutat de Sagunt, mentre que a l'esquerra va creixent una nova urbanització davall la qual discorre la séquia Major de Sagunt. Altres tres ponts per a trànsit rodat uneixen ambdues vores, a les quals s'afegeix una passarel·la de vianants de fusta. Els saguntins utilitzen el llit com un aparcament lliure de taxes municipals.

Les úniques fites ressenyables del llit en aquest tram són l'assut de la Vila, que reté l'aigua en superfície a males penes per la gran porositat del terreny; i les restes de l'antic pont romà, ara un parell de masses amorfes de pedres.

Al llit de pedres només han prosperat les mimosa taronges (*Acacia karoo*).

– **Estat del tram VII**

Aquest tram es troba entre el pont de la N-340 i el començament del delta. El llit torna a eixamplar-se i descriu una suau revolta per a després continuar recte fins a la desembocadura.

El llit està replet de roques i masses de graveta mesclada amb ciment. Les mimoses taronges (*Acacia karoo*), acostumades als agrestos paratges africans, han conquistat aquest pedregar.

En els marges encara es troben exemplars aïllats d'om negre (*Ulmus minor*) i xops (*Populus sp.*), així com uns quants troncs secs d'aquestes espècies. Darrere només s'albiren camps de tarongers.

Al costat del marge dret marxa un senda senyalitzada que uneix Sagunt amb la mar, encara que travessa alguns punts on s'abandonen rebutjos de diversa índole. 300 metres abans de l'hospital de Sagunt desaigua una séquia de residus urbans sense depurar.

Al marge esquerre no hi ha camí fins a l'inici del terme municipal de Canet d'en Berenguer, un poc abans del pont de la carretera que uneix el Port de Sagunt amb les Valls. En eixe punt, al costat d'un corral d'ovelles, la séquia Major de Sagunt té el seu últim sobreeixidor. La freqüència amb què l'aigua s'aboca ha fet créixer una estora verda que entapissa el riu fins a la seua desembocadura. A l'hivern, els esplugabous (*Bubulcus ibis*), judies (*Vanellus vanellus*), fusell gros (*Pluvialis apricaria*) i altres limícoles s'alimenten ací.

A l'altre costat del pont poden apreciar-se els resultats de l'actuació per a regenerar el llit que ha dut a terme la Confederació Hidrogràfica del Xúquer. El llit apareix net i uniforme, sense clots ni elevacions. Tampoc es troben plantes al·lòctones. Als marges han plantat baladres (*Nerium oleander*), llentiscle (*Pistacia lentiscus*), albaida (*Anthyllis cytisoides*), arç blanc (*Crataegus monogyna*), tamariu (*Tamarix sp.*), oms (*Ulmus minor*)... i altres espècies autòctones. Llàstima que molts dels plançons s'hagen assecat durant aquesta primavera/estiu per falta de reg.

Després del pont que uneix Canet d'en Berenguer amb el Port de Sagunt s'estén un bosc d'eucaliptus (*Eucalyptus sp.*) al marge dret i un de pins blancs (*Pinus halepensis*) fistonats per eucaliptus al marge esquerre.

– Estat del tram VIII

L'últim tram del riu el conforma el delta que divideix la desembocadura en dues branques. La branca nord avança entre els pins de Canet, grans canyars (*Arundo donax*) i una massa de canyís (*Phragmites australis*) per a acabar enfront del port esportiu de Siles. La branca sud discorre també entre canyes i canyís, encara que el seu costat dret està ocupat per una urbanització que la segueix fins a la platja. Un canal d'aigües urbanes sense tractar desaigua després del bosc d'eucaliptus. Les possibles avingudes són arreplegades per una

canalització, per a conduir-les al mar al costat de l'espigó nord de la platja del Port de Sagunt.

L'interior del delta ha patit una enorme transformació en els últims temps. La Confederació Hidrogràfica del Xúquer i la Demarcació de Costes s'han encarregat de demolir quasi totes les casetes i hortes il·legals que pul·lulaven en el ventall sedimentari. La resta, sota la jurisdicció de la Generalitat Valenciana, encara queda pendent de derrocament. Queda per veure en què s'acaba convertint. La nota negativa la van protagonitzar algunes fogueres en què es van cremar les restes dels derrocaments.

Al costat de la línia de costa discorre un camí asfaltat, sense reconèixer per la xarxa oficial de carreteres, que la força de temporals i avingudes no ha cessat de destrossar.

V. Valors etnogràfics

En parlar de valors etnogràfics del Palància no podem sostraure'ns de mirar al passat, ja que la població no manté cap relació directa amb el riu, tret de les activitats lligades a la séquia Major de Sagunt.

– Patrimoni hidràulic destacable

- Assuts d'Algar, Ponera i Gausa a Estivella, i el de la Vila de Sagunt.
- Sistars d'Alfara, Torres Torres, Estivella, Petrés i Sagunt.
- Aqüeductes del barranc d'Àrguines a Alfara, dels Arcs a Estivella, de Maladitxa a Gilet i del camí vell de Terol a Sagunt.
- Sénia de Montíber
- Aljubs de Sagunt, Algar, Torres Torres, Estivella i Petrés.
- Ponts d'Estivella, de Maladitxa a Gilet, de la N-340 a Sagunt i ruïnes dels antics ponts d'Estivella i Sagunt.
- Molins de Nel-lo a Estivella, Vell d'Albalat, de la Frau i Gausa a Sagunt, de Malany i Ramon a Petrés, i de Canet.
- Banys àrabs de Torres Torres i del portal de les Granotes a Sagunt.

– El sistema de la séquia Major de Sagunt

Tret dels banys àrabs i algun assut, totes les obres esmentades mantenen una relació directa amb el sistema de la séquia Major de Sagunt. Podem considerar, doncs, que aquesta xarxa de canals de reg és el major patrimoni viu vinculat a les aigües del Palància, i que representa també el seu més clar exemple de valor etnogràfic, per no dir l'únic.

Però moltes d'aquestes construccions amenacen ruïna per falta de manteniment. La majoria dels propietaris no poden permetre's la seua restauració, però tampoc les cedeixen perquè els organismes públics la duguen a terme. Si es repeteix la iniciativa de l'Ajuntament de Torres Torres amb la restauració dels seus banys àrabs, podríem disfrutar tots d'eixa classe d'història a l'aire lliure que mostra el funcionament de la séquia Major de Sagunt.

VI. Altres aspectes destacats

– L'actuació de la CHX al llit baix del riu

La Confederació Hidrogràfica del Xúquer està duent a terme un projecte per a restaurar l'ecosistema riberenc des de la desembocadura fins al pont de la carretera N-340 de Sagunt. Es tracta d'una intervenció tremendament ambiciosa perquè busca aclarir el llit i les riberes d'elements indesitjables com desfets, construccions il·legals i plantes exòtiques, que serien substituïdes per plançons d'espècies autòctones. També té planejat crear una canalització impermeable al centre del llit per a mantindre un mínim d'aigua en superfície.

La intenció de la CHX és continuar la restauració riu amunt, encara que de moment es detinga en arribar al nucli urbà de Sagunt, on haurà de negociar amb el govern municipal.

– Projectes associats al riu

En altres punts del Palància hi ha projectes que afecten el llit i esperen l'aprovació de la CHX.

- A Alfara d'Algímia volen elevar el camí asfaltat que connecta la població amb les Valls, i sol·liciten un mur de contenció per a evitar que alguns horts s'afonen per l'erosió del talús.
- A Estivella estan interessats a construir un parc públic entre el marge dret del riu i la carretera N-234.
- A Albalat dels Tarongers els agradaria netejar a fons el llit.
- Gilet i Petrés desitgen unir els seus nuclis urbans i convertir en carretera asfaltada un camí que travessa el riu.
- Canet d'en Berenguer busca crear camins de vianants que desemboquen al riu en diversos punts, i netejar la pineda al nord de la desembocadura.
- Sagunt aposta per la creació d'un nou espai urbanitzable al marge sud de la desembocadura.

VII. Problemàtica

La pitjor agressió que pot patir un riu és deixar-lo sense aigua. El Palància perd la seua identitat fluvial en el moment en què la séquia Major de Sagunt canalitza el seu corrent a Sot de Ferrer. A partir d'eixe punt hem de parlar d'un riu sense aigua i d'una aigua sense riu.

Les amenaces al malferit ecosistema riberenc es multipliquen riu avall. Els abocaments de substàncies i materials contaminen els marges i el llit. El llit suporta el trasbals de pales i camions que se n'emporten la grava. En un ambient més hostil que l'original, les plantes exòtiques ocupen el nínxol de les espècies autòctones. El perill de riuades mostra allò que s'ha desgavellat d'usar el llit com un aparcament o una carretera per la qual transitar. A pesar de la crisi de la construcció es continuen projectant més urbanitzacions al costat del riu, com succeeix ara a la zona del Mamelló al Port de Sagunt, al costat del ramal sud de la desembocadura. Just davant, al terme de Canet d'en Berenguer s'erigeix des de 2008 la carcassa d'una enorme mola que ha romàs inacabada.

Però el major perill que amenaça el riu és el silenci i els seus còmplices: la ignorància i l'oblit. Per a cuidar hem d'estimar, i per a

estimar hem de conèixer. Només si la població està informada i conscienciada podrem acostar-la al riu.

VIII. Propostes d'actuacions per al voluntariat

VIU EL RIU persegueix l'objectiu d'aconseguir la participació ciutadana en les iniciatives de voluntariat per a la recuperació ambiental del Palància. Aquestes són algunes de les actuacions que Acció Ecologista-Agró proposa realitzar dins de la campanya **VIU EL RIU**.

- Informar la població dels deu municipis integrats en el projecte, a través d'una exposició itinerant que resumisca les principals troballes d'aquesta memòria.
- Divulgar aquest estudi entre les diferents entitats i administracions vinculades al Palància.
- Educar als escolars en la comprensió de l'entramat ecològic del riu i en la importància de la seua funció.
- Netejar els punts concrets del llit i els marges on s'acumulen més abocaments.
- Eradicar les espècies vegetals al·lòctones.
- Repoblar el llit i els seus marges amb espècies de matoll i arbustives autòctones i adequades per a eixe nínxol biològic.
- Mantindre netes i regades les repoblacions efectuades anteriorment.

- Divulgar els objectius de **VIU EL RIU** a través dels mitjans de comunicació.
- Convocar la població en un acte multitudinari de caràcter festiu per a recórrer a peu o amb bici alguns trams del riu.
- Iniciar un procés d'estudi de la propietat dels terrenys riberencs susceptibles de permetre la custòdia del territori.

IX. Conclusions

Les dades contingudes en aquesta memòria contenen aspectes que inviten l'esperança i al desencant. Com a bona agrupació de compromís cívic, **Acció Ecologista-Agró** no pot sucumbir al pessimisme quan s'enfronta als immensos desafiaments del medi ambient. Cal posar-se en acció per a salvar el planeta i això comença pel nostre propi veïnat.

A tots ens encantaria tindre un riu net, amb aigua corrent i marges ombrejats pels quals passejar. El Palància pareix estar molt lluny d'eixa imatge idíl·lica, però no per això hem de donar-lo per perdut. La vida s'aferra a qualsevol oportunitat per a eixir avant. Concedim el Palància eixa oportunitat, permetem que el nostre riu visca, esforcem-nos-en per aconseguir-ho. **VIU EL RIU! VIU EL RIU!**

X. Entitats i associacions entrevistades

A pesar de la situació d'oblit que pateix el Palància, **Acció Ecologista-Agró** ha rebut una acollida molt positiva en tots els ajuntaments i entitats amb què ha contactat per a elaborar aquesta memòria. Tots volien col·laborar, es van prestar gustosament a parlar de la seua experiència amb el riu i les seues aigües, i van prometre cedir-nos un espai per a l'exposició i fins i tot emetre un ban per a avisar la població. Hi ha ajuntaments que ens van fer una visita guiada pel seu patrimoni i el seu territori. Per a tots ells va el nostre agraïment.

- Ajuntament d'Algar de Palància
- Ajuntament d'Alfara d'Algímia
- Ajuntament d'Algímia de la Baronia
- Ajuntament de Torres Torres
- Ajuntament d'Estivella
- Ajuntament d'Albalat dels Tarongers

- Ajuntament de Gilet
- Ajuntament de Petrés
- Ajuntament de Sagunt
- Ajuntament de Canet d'en Berenguer
- Sindicat de regants d'Alfara d'Algímia
- Comunitat de regants de Torres Torres
- Sindicat de regants de Sagunt
- Séquia Major de Sagunt
- Consell Agrari de l'Ajuntament de Sagunt
- Societat de Caçadors d'Estivella
- Presa d'Algar
- Confederació Hidrogràfica del Xúquer
- La Colla Verda
- Marxa a Peu pel Camp de Morvedre

Bibliografía

- **“Restauración de ríos y riberas”** de Marta González del Tánago del Río y Diego García de Jalón Lastra (Fundación Conde del Valle de Salazar y Ediciones Mundi-Prensa).
- **“Manual de técnicas de restauración fluvial”** de Fernando Magdaleno Mas (CEDEX)
- **“Horta i secà al Camp de Morvedre: Cartografies hidràuliques, segles XVIII i XIX”** de Marc Ferri y Carles Sanchís (Fundació Municipal de Cultura Sagunt y otros)
- **“Terratinents, camperols i soldats. Regadiu i conflicte social al Camp de Morvedre”** de Marc Ferri Ramírez (Universitat de Valencia)
- **“Catàleg general del patrimoni del Camp de Morvedre”** de Marc Ferri Ramírez (Fundació Bancaixa)
- **“Torres Torres. Floresta de pequeñas historias”** de Juan Corbalán de Celís y Durán (Ayuntamiento de Torres Torres)

- **“Memoria de la comunidad general de regantes de la Acequia Mayor de Sagunto”** (Años 2006, 2007 y 2008)
- **“Reunión Directiva Marco del Agua: Análisis económico del uso industrial en la Demarcación del Júcar”** (Ministerio de Medio Ambiente, Valencia 27 de abril de 2004)

- **“Directiva 2000/60/CE del Parlamento Europeo y del Consejo de 23 de octubre de 2000 por la que se establece un marco comunitario de actuación en el ámbito de la política de aguas”** (Diario Oficial de las Comunidades Europeas, Libro 327/1, 22 de diciembre de 2000)
- **“Estrategia nacional de restauración de ríos”** (Ministerio de Medio Ambiente, 2007)
- **“Evaluación del estado ecológico de los ríos de la cuenca hidrográfica del Júcar mediante el uso del índice QBR”** de Antoni Aguilera, Jesús Riera, Miguel A. Gómez-Serrano, Olga Mayoral y Elena Moreyra del Jardí Botànic, Universitat de Valencia (Ministerio de Medio Ambiente, enero de 2005)
- **“Voluntariado ambiental en río y riberas. Guía para el diseño y ejecución de programas”** (WWF/Adena y Ministerio de Medio ambiente, febrero de 2007)

- **“La Directiva Marco del Agua en la Cuenca Piloto del Júcar”** de Teodoro Estrela, jefe OPH (Ministerio de Medio Ambiente)
- **“Ley 6/1996, de 15 de enero, del Voluntariado”** (Boletín Oficial del Estado, nº 15, de 17 de enero de 1996)
- **“Libro Blanco del Agua en España”** (Ministerio de Medio Ambiente, 4 de diciembre de 1998)